

**УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»**

ЧУГАЄВСЬКА Світлана Володимирівна

УДК 338.436:637.1

**ІНТЕГРАЦІЯ В МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ
ПІДКОМПЛЕКСІ**

**Спеціальність 08.07.02 – економіка
сільського господарства і АПК**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ - 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН.

Науковий керівник: доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Кузубов Микола Васильович,
Інститут економічного прогнозування НАН України,
провідний науковий співробітник відділу економіки і
політики аграрних перетворень

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Зимовець Віктор Наумович,
ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН,
головний науковий співробітник відділу
ціноутворення та кон'юнктури ринку

кандидат економічних наук
Харчишина Олена Володимирівна,
Житомирський державний університет ім. І.Франка,
директор інституту післядипломної освіти

Провідна установа: **Об'єднаний інститут економіки НАН України,**
відділ соціально-економічних аспектів розвитку АПК

Захист відбудеться « 27 » вересня 2005 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.350.01 Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10, конференц-зал, 3 поверх, кімн. 317.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10, 2 поверх, кімн. 212.

Автореферат розісланий « ____ » серпня 2005 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

В.А.Пулім

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається підвищення вимог до структури і якості продовольчих ресурсів. Функція продовольчого забезпечення населення країни все в більших масштабах набуває взаємопов'язаних і взаємозалежних економічних зв'язків сільського господарства з переробними галузями народногосподарського комплексу. Донедавна вважалося, що досягнення цієї мети можливе лише шляхом поступового зближення, а в перспективі – на підставі досягнень науково-технічного прогресу на основі органічного злиття галузей виробництва сільськогосподарської сировини, її заготівлі, зберігання, промислової переробки, транспортування до місць реалізації та продажу споживачам. Такий шлях розвитку здавався цілком реальним з огляду на форми власності і господарювання, які існували на той час. Але з переходом до ринкової економіки і трансформації форм власності ці процеси набувають специфічних, притаманних лише ринковій економіці, форм. Вивчення особливостей розвитку інтеграційних процесів у ринкових умовах має вирішальне значення у пошуку взаємовигідних способів поєднання технологічно пов'язаних галузей виробництва, що і стало підставою для вибору теми дисертаційної роботи.

Сучасний стан інтеграційних процесів агропромислового підкомплексу та перспективи їх розвитку в умовах ринку протягом останніх років привертають увагу багатьох дослідників. Серед авторів наукових розробок з цієї проблеми варто виділити таких науковців: Андрійчук В.Г., Березівський П.С., Бойко В.І., Гайдуцький П.І., Зимовець В.Н., Ільчук М.М., Крисальний О.В., Коденська М.Ю., Кузубов М.В., Малік М.Й., Месель-Веселяк В.Я., Мостенська Т.Л., Саблук П.Т., Шпичак О.М., Щепієнко П.В. та інші. Проте неоднакові темпи перебігу цих процесів на етапі ринкових перетворень у різних регіонах країни вимагають більш детального вивчення проблеми, пошуку і наукового обґрунтування шляхів її ефективного вирішення. Більшість дослідників основну увагу приділяють вивченню стану галузі скотарства на загальнодержавному рівні, хоча, на наш погляд, саме на регіональному рівні найбільш яскраво проявляються закономірності розвитку інтеграційних процесів, без вивчення яких неможливо передбачити перспективи розвитку молочної галузі в Україні в цілому.

Основою ефективного розвитку інтегрованого агропромислового виробництва з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду мають бути підприємства переробної промисловості, які повинні виконувати координуючі функції щодо налагодження сталих взаємовигідних міжгалузевих виробничо-технологічних і економічних зв'язків. Для успішного розвитку сільськогосподарських підприємств, які виробляють сировину, переробні підприємства надають їм різноманітні послуги. У процесі виробництва продуктів харчування для задоволення потреб внутрішнього ринку переробні підприємства виступають інтеграторами й координаторами складної системи міжгалузевих виробничо-технологічних зв'язків та сприяють формуванню експортного потенціалу країни.

Криза в розвитку тваринництва в останні роки зумовила проблему неповного використання виробничих потужностей молокопереробних підприємств України.

Орієнтація на переважну переробку імпортової сировини або імпорт готової молочної продукції не є прийнятним для держави і може становити загрозу для продовольчої безпеки держави. На ринку молочної продукції в перспективі можуть залишитися лише ті підприємства та інші виробники, що зможуть налагодити надійні організаційно-економічні зв'язки з постачальниками. Інтеграція має сприяти дієвій конкуренції та відбору на цій основі найбільш життєздатних і ефективних форм господарювання і забезпечує стабілізацію попиту, пропозиції на молочну продукцію, цін та доходів сільськогосподарських товаровиробників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт відділу форм господарювання ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН за науковою темою «Розробити пропозиції по організації ефективного виробництва в господарських формуваннях ринкового типу» (номер державної реєстрації 0102U000259).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування напрямів ефективного розвитку молокопродуктового підкомплексу Житомирської області та України в цілому, розробка пропозицій з удосконалення організаційних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та молокопереробними підприємствами. Для досягнення поставленої мети визначено і вирішено таке коло завдань:

- узагальнити теоретичне підґрунтя розвитку інтеграційних процесів шляхом порівняння різних форм організації інтегрованих підрозділів молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах;
- ідентифікувати специфічні проблеми діяльності інтегрованих формувань на основі вивчення сучасного стану і тенденцій розвитку інтеграційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі України і Житомирської області;
- визначити пріоритетні напрями ринкової адаптації сільськогосподарських підприємств через систему граничних показників беззбиткового виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області;
- розробити напрями удосконалення роботи заготівельної сфери молокопродуктового підкомплексу з особистими селянськими господарствами, використавши результати анкетного обстеження особистих селянських господарств області;
- визначити комплекс заходів по зменшенню частки споживання населенням радіоактивно забрудненого регіону цільномолочної продукції в свіжому непереробленому вигляді;
- розробити рекомендації щодо удосконалення організації заготівлі молочної сировини заготівельними пунктами переробних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес становлення і розвитку інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі. Більш детальний аналіз проведено на матеріалах підприємств молокопродуктового підкомплексу Житомирської області.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні основи вирішення проблеми розвитку інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання закономірностей розвитку суспільного виробництва, наукові розробки з економічної теорії щодо принципів, форм та методів науково-пізнавальної діяльності в сфері економічних явищ і процесів в умовах ринку, нормативно-правові акти, спрямовані на розвиток агропромислового виробництва, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблеми дослідження. В процесі написання дисертаційної роботи використовувалися наступні економічні методи: монографічний – при дослідженні розвитку молочного скотарства і молокопереробних підприємств Житомирської області; статистичні методи – групування та зведення даних – при побудові групувань сільськогосподарських і молокопереробних підприємств області; системний аналіз факторів, що зумовлюють досить стійку тенденцію до стабілізації виробництва молока в області та збільшення обсягів його переробки на промислових підприємствах; кореляційно-регресійний метод – при дослідженні факторів, які впливають на зменшення собівартості виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами; соціологічний – при проведенні анкетування власників особистих селянських господарств населення; економіко-математичний та розрахунково-конструктивний методи – при проведенні оптимізаційних розрахунків щодо визначення параметрів збалансованого розвитку підрозділів молокопродуктового підкомплексу.

Інформаційною базою дослідження є дані Державного комітету статистики України, Міністерства аграрної політики України, статистичні дані Головного управління статистики та Управління сільського господарства і продовольства Житомирської області, річні звіти сільськогосподарських та молокопереробних підприємств, матеріали анкетного обстеження особистих селянських господарств, здійснені автором, а також дані світової мережі Internet.

Наукову новизну дослідження складають такі результати.

Вперше:

- побудовано економіко-математичну модель оптимізації закупок молочної сировини переробними підприємствами, яка враховує потужності переробних підприємств, можливості заготівельних пунктів, їх розташування та технічне оснащення, а також дозволяє збільшити обсяги заготівель молока при посиленні контролю за його якістю.

Удосконалено:

- систему показників розвитку інтеграційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі показниками вартості 1 т сировини в виробничих матеріальних витратах переробної промисловості, як характеристикою інтегрування галузей молокопродуктового підкомплексу, показниками порівняння і розподілу прибутків при виробництві та переробці 1 т молока, як ступенем удосконалення організації заготівлі молочної сировини в радіоактивно забрудненій зоні, що дозволило оцінити ефективність використання матеріальних, фінансових і

трудоу ресурсів у підрозділах підкомплексу та багатогранність виробничих, технологічних і організаційно-господарських зв'язків;

- методичні підходи до обґрунтування економічних взаємовідносин між учасниками інтеграційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі шляхом встановлення економічно обґрунтованих заготівельних цін на молоко і оптових цін на молочну продукцію;

- методика розподілу чистого прибутку, одержаного агропромисловими формуваннями в молокопродуктовому підкомплексі, в основу якої покладено нормативні витрати кожної сфери підкомплексу на 1 т молока.

Одержали подальший розвиток:

- наукові засади визначення напрямів розвитку інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі Житомирської області, які передбачають створення інтеграційних формувань на контрактній основі при збереженні юридичної самостійності учасників і їх взаємної економічної заінтересованості;

- рекомендації щодо беззбиткового виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області, зокрема зазначено, що сільськогосподарські підприємства з добре налагодженими інтеграційними зв'язками мають вищий рівень ефективності виробництва молока внаслідок додаткових прибутків від участі у вертикальній інтеграції;

- пропозиції щодо визначення інвестиційної привабливості підприємств молокопереробної галузі області, суть яких полягає у виділенні підприємств з найвищим рівнем організаційно-економічних зв'язків та поділом їх на групи за коефіцієнтом зносу основних виробничих фондів;

- обґрунтування взаємовигідних економічних відносин учасників інтегрованих формувань молокопродуктового підкомплексу на радіоактивно забрудненій території області, зокрема шляхом побудови схеми їх організаційно-економічних зв'язків, особливістю якої буде врахування екологічних умов господарювання в регіоні через створення лабораторії по контролю за якістю молочної сировини та готової молокопродукції та організації завезення екологічно чистої молочної продукції з інших регіонів.

Практичне значення одержаних наукових результатів дослідження полягає в розробленні пропозицій, які можуть бути використані для удосконалення інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі. Впровадження цих пропозицій у практику дозволяє прискорити процес формування ринкових відносин у молочній галузі, зокрема на території Житомирської області.

Пропозиції щодо впровадження системи оперативних та перспективних заходів для подолання дестабілізаційної цінової ситуації на територіальному продовольчому ринку молока, удосконалення організаційно-економічних зв'язків між виробничою та переробною сферами молокопродуктового підкомплексу радіоактивно забрудненого регіону області були схвалені Овруцькою районною держадміністрацією з метою їх практичного використання (довідка №2/10-9039 від 25.11.2004 р.). Пропозиції автора використані Головним управлінням сільського господарства і продовольства Житомирської обласної державної адміністрації при

розробці стратегії розвитку ринкової інфраструктури області (довідка № 339/5 від 27.01.2005 р.). Практичні розробки щодо способів удосконалення заготівельної сфери молокопродуктового підкомплексу, які отримані автором при вирішенні економіко-математичної моделі оптимізації обсягів закупок молочної сировини заготівельними пунктами промислових підприємств, отримали високу оцінку і були використані двома найбільш потужними молокопереробними підприємствами області – ВАТ «Житомирський маслозавод» (довідка №1215 від 9.12.2004 р.) та ВАТ «Овруцький молококонсервний комбінат» (довідка №1021 від 19.11.2004 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові висновки і результати дисертаційного дослідження одержані автором особисто.

Апробація результатів досліджень здійснювалась шляхом участі автора у наукових конференціях, обговорення окремих пропозицій і положень роботи зі спеціалістами і керівниками сільськогосподарських та молокопереробних підприємств, обласних та районних органів управління, а також доповідалися на обласних та районних семінарах.

Основні результати дослідження доповідалися на таких науково-практичних конференціях: «Підприємництво в умовах поживлення економіки України» (м. Житомир, Інститут підприємництва та сучасних технологій, 15-16 листопада 2002 р.); «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (Харківський державний технічний університет сільського господарства, 19-20 лютого 2003 р.); «Економіка підприємства: проблеми теорії та практики» (Дніпропетровський національний університет, 23 березня 2004 р.); «Сучасні проблеми організації та маркетингу на підприємствах», яка проходила на базі Вищої школи менеджерів в м. Легніця, Польща, 1-2 квітня 2004 р.

Публікація одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження опубліковані в 12-ти наукових працях загальним обсягом 3,1 д. а., в тому числі в 7-ми статтях у фахових виданнях за переліком ВАК України обсягом 2,3 д. а.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаної літератури (211 найменувань) та 29 додатків на 225 сторінках комп'ютерного тексту. Основний зміст роботи викладений на 169 сторінках комп'ютерного тексту, містить 42 таблиці і 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі – «Сутність інтеграційних процесів та форми організації інтегрованих формувань» з позицій системного підходу розглядаються теоретичні аспекти формування ефективних механізмів розвитку інтеграційних процесів та особливості їх динаміки в молокопродуктовому підкомплексі з урахуванням соціально-економічної сутності відносин власності в інтегрованих формуваннях.

Аналізуються погляди сучасних вчених-економістів на інтеграційні процеси в агропродовольчих комплексах взагалі і молокопродуктовому підкомплексі, зокрема, визначено поняття інтеграції та її суті як економічної категорії. Інтеграція є

організаційним поєднанням технологічно пов'язаних видів діяльності з метою виробництва готової до споживання продукції та доведення її до споживача при досягненні на цій основі вищих економічних результатів. Більшість авторів виділяють дві форми інтеграції: горизонтальну, для якої характерною рисою є наявність внутрішньогалузевих зв'язків здебільшого однотипних підприємств і виробництв, та вертикальну, при якій відбувається об'єднання підприємств різних сфер АПК.

При дослідженні проблеми важливе місце приділяється з'ясуванню складу галузей матеріального виробництва та видів діяльності, які правомірно віднести до агропромислового комплексу. Найбільшого поширення у наукових працях набула концепція, згідно якої галузі, що входять до АПК, можна об'єднати у три сфери: галузі, що виробляють засоби виробництва для сільського господарства та надають йому промислові послуги, сільськогосподарське виробництво, переробна промисловість і реалізація кінцевого продукту. В молокопродуктовому підкомплексі між першою і другою сферами інтеграційні зв'язки є односторонніми – від галузей, що виробляють засоби виробництва до сільського господарства (рис. 1).

Однією з основних відмінностей інтеграційно-економічних відносин між другою та третьою сферами в молокопродуктовому підкомплексі є, на наш погляд, наявність більш тісних та інтенсивних, причому двосторонніх, зв'язків. Молокопереробна промисловість є містким ринком для молочної сировини і найпотужнішим джерелом поставок готового продовольства на споживчий ринок.

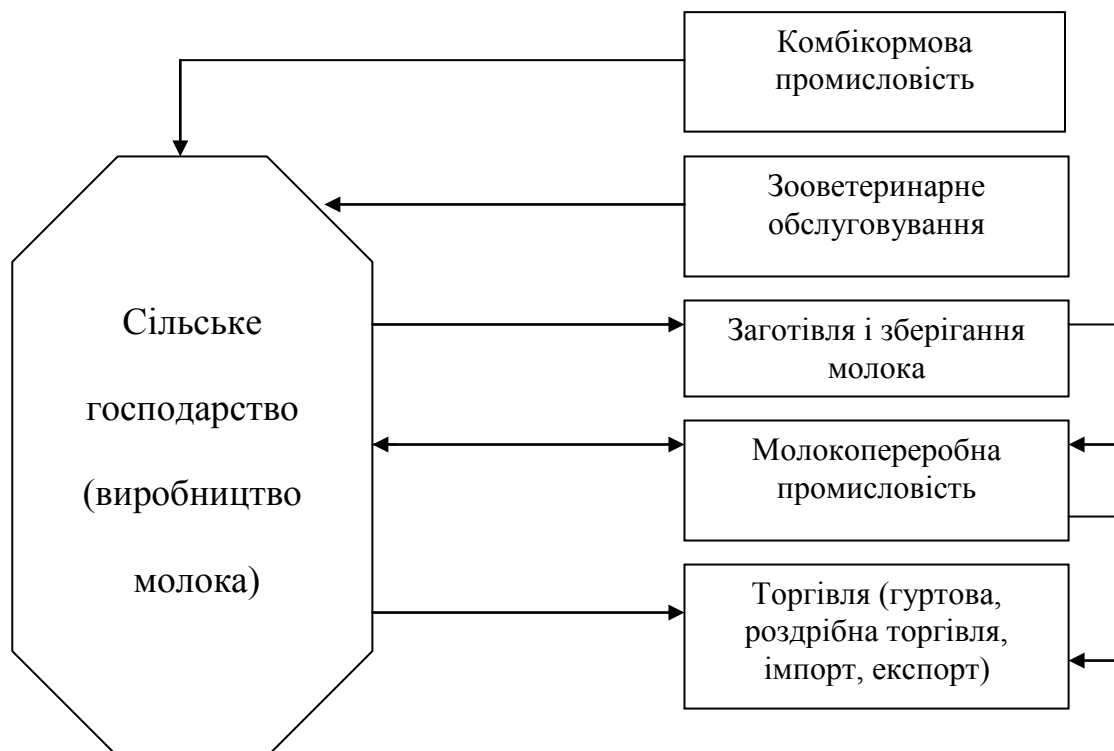

Рис.1. Інтеграційні зв'язки в молокопродуктовому підкомплексі

В науковій літературі та чинних нормативно-правових актах немає єдиних підходів щодо форм виробничої агропромислової інтеграції в нових економічних

умовах. Принципові розбіжності спостерігаються щодо трактування поняття агропромислового формування та об'єднання. Тому, орієнтуючись на світову і вітчизняну практику, введено такі нові організаційно-економічні форми виробничої агропромислової інтеграції в молокопродуктовому підкомплексі в сучасних ринкових умовах: створення інтегрованих формувань за участю підприємств по виробництву сировини, її переробці та реалізації на базі єдиного власника (повна інтеграція); організація переробки продукції у контрактній формі (контрактна інтеграція); поєднання виробництва і переробки продукції в межах одного об'єднання (інтеграція на базі об'єднань); переробка продукції виробниками сировини на кооперативних засадах для дрібних власників (кооперативна інтеграція).

Враховуючи складні умови сьогодення слід підкреслити, що для розуміння суті агропромислової інтеграції нами виділено відповідний методичний інструментарій у вигляді системи показників інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі: ступінь інтегрування галузей підкомплексу; структура підкомплексу; ефективність функціонування підкомплексу; збалансованість розвитку та удосконалення організації виробництва в підкомплексі, яку удосконалено показниками вартості 1 т сировини в виробничих матеріальних витратах переробної промисловості, як характеристикою інтегрування галузей молокопродуктового підкомплексу, показниками порівняння і розподілу прибутків при виробництві та переробці 1 т молока, як ступенем удосконалення організації заготівлі молочної сировини в радіоактивно забрудненій зоні, що дозволило оцінити ефективність використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів у підрозділах підкомплексу та багатогранність виробничих, технологічних і організаційно-господарських зв'язків.

У другому розділі – «Аналіз ефективності інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі Житомирської області» проаналізовано сучасний стан розвитку молочного скотарства і переробки молока, їх економічну ефективність, стан інтеграційних взаємозв'язків у молокопродуктовому підкомплексі області.

Проведений аналіз показав, що в розвитку молочного скотарства України та Житомирської області протягом 1990-2003 рр. спостерігається негативна тенденція, різке зменшення чисельності поголів'я та обсягів виробництва, яке в 2001 р. по області вдалося дещо припинити. Валове виробництво молока в 2003 р. скоротилося порівняно з 1990 р. в 1,6 рази. Одним з основних факторів зниження обсягів виробництва молока, безумовно, є зменшення поголів'я корів на 41,1% та їх продуктивності на 2,9%. У валовому виробництві молока протягом останніх років приватний сектор продовжує відігравати визначальну роль, його питома вага зросла з 41,1% в 1990 р. до 80,9% в 2003 р. Відбулось суттєве підвищення собівартості продукції. Якщо в сільськогосподарських підприємствах області цей показник становив в 1996 р. 45,50 грн., то в 2003 р. – 62,25 грн., тобто в порівнянні з початковим періодом збільшився на 43,4 грн.

Для зниження собівартості виробництва молока та відповідно підвищення економічної ефективності його виробництва пріоритетне значення мають заходи

щодо фінансової підтримки підприємств галузі у вигляді дотацій, субсидій та бюджетних позик. Так, підвищення ціни на молоко з 52,24 грн./ц в 2000 р. до 65,6 грн./ц в 2003 р. та збільшення обсягів дотацій за цей період в 1,5 рази позитивно вплинуло на рівень рентабельності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах області, яка становила 5,5% в 2003 р. проти збитковості мінус 9,2% в 2000 р. З метою дослідження інтеграційних зв'язків між сільськогосподарськими і переробними підприємствами в залежності від ефективності ведення молочної галузі в сільському господарстві проведено групування сільськогосподарських підприємств Житомирської області за 2002 р. (табл.1).

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств Житомирської області за рівнем рентабельності (збитковості) виробництва молока в 2002 р.

Показник	Групи господарств за рівнем рентабельності, %					
	I до -30,1	II від -30,0 до -10,1	III від -10,0 до 0,0	IV від 0,1 до 10,0	V більше 10,1	У серед- ньому в області
Кількість господарств у групі	111	452	74	20	33	690
Середній рівень рентабельності у групі, %	-40,9	-20,2	-4,2	4,0	23,7	-15,3
Собівартість 1 ц реалізованого молока, грн.	71,29	57,78	55,03	54,38	51,62	57,21
Реалізаційна ціна 1 ц молока, грн.	42,13	46,11	52,72	56,56	63,85	48,48
Середньорічний надій на 1 корову, кг	1344	1556	1797	2839	3065	1783

Примітка: розраховано за даними річних звітів сільськогосподарських підприємств Житомирської області в 2002 р.

У результаті аналізу встановлено, що найбільший вплив на формування рівня рентабельності виробництва молока має реалізаційна ціна молока. В п'ятій групі з найвищим рівнем інтеграційних зв'язків та рентабельністю виробництва молока 23,7% реалізаційна ціна молока була 63,85 грн., що в 1,5 рази більше ніж у господарствах першої групи, де збитковість галузі була – 40,9%. На собівартість молока та його прибутковість впливають й інші фактори: продуктивність корів, вартість 1 ц кормових одиниць раціону годівлі тварин та трудомісткість виробництва молока. Дослідженнями встановлено, що беззбиткове ведення молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області в 2002 р. досягнуто при таких граничних показниках: вартість 1 ц кормових

одиниць не вище 14 грн.; надій молока від 1 корови понад 2800 кг на рік; трудомісткість виробництва 1 ц молока до 15 люд.-год.; собівартість реалізованого 1 ц молока не вище 55 грн.; реалізаційна ціна 1 ц молока не нижче 56 грн.

Реформування агропромислового виробництва в Україні супроводжується суттєвим підвищенням частки приватного сектора. Частка особистих селянських господарств за 1990-2003 рр. у загальному обсязі виробництва молока в Україні збільшилася з 24,1 до 80,9%. Однак, незважаючи на стійку тенденцію до збільшення обсягів виробництва молока в приватному секторі, воно не змогло компенсувати його зменшення в сільськогосподарських підприємствах. Це значно ускладнило організацію заготівель, транспортування та переробки молока. Так, через зношеність холодильного обладнання молочних ферм і відсутність такого обладнання в пунктах прийому молока від населення, виникає проблема зберігання молочної сировини на шляху її просування від товаровиробника до переробного підприємства. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є залучення товаровиробників молока до інтегрованих структур та вирішення даної проблеми за рахунок коштів інтегратора. Під час вивчення ефективності інтеграційних зв'язків переробних підприємств з сільськогосподарськими товаровиробниками в залежності від технічного стану переробної галузі виконано групування молокопереробних підприємств Житомирської області за 2002 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Групування молокопереробних підприємств Житомирської області за коефіцієнтом зносу основних виробничих засобів в 2002 р.

Фінансово-економічний показник діяльності підприємств	Групи підприємств за коефіцієнтом зносу основних засобів			У середньому в області
	до 0,3	від 0,31 до 0,5	понад 0,51	
Кількість підприємств	16	15	18	49
Середнє значення зносу основних засобів, %	20,4	44,2	57,5	43,1
Ціна 1 т молочної сировини, грн.	541,8	516,3	484,9	490,3
Ціна 1 т молокопродукції в перерахунку на молоко, грн.	1225,01	1158,19	2638,84	1749,45
Повна собівартість переробки 1 т молока, грн.	1077,37	1166,84	2661,35	1707,51
Прибуток (збиток) переробки 1 т молока, грн.	147,64	-8,65	-22,51	41,94
Рентабельність (збитковість) переробки молока, %	30,9	-1,1	-0,8	2,5

Примітка: розраховано за даними річних звітів молокопереробних підприємств Житомирської області в 2002 р.

Підприємства I групи, де спостерігається найвищий рівень інтеграційних зв'язків, працюють стабільно та налагоджено, добре організований збут готової продукції дозволяє забезпечити її високий рівень рентабельності та можливість заготовляти сировину за досить високими цінами. Тут реалізується ряд організаційно-економічних заходів, спрямованих на підтримку сировинної зони - постачання кормів, пально-мастильних матеріалів, сумішей для годування телят. Друга група включає 15 молокопереробних підприємств і виробляє незначну частину загального обсягу молочної продукції. До третьої групи віднесено технічно відсталі підприємства області, які платять виробникам молока за молочну сировину найнижчі в регіоні заготівельні ціни та не пропонують при цьому їм ніяких послуг. Це призводить до зниження попиту на їх продукцію та до поступового скорочення обсягів виробництва в підприємствах даної групи.

Кризові явища в економіці призвели до втрати економічних стимулів щодо підвищення ефективності виробництва продукції, в якій важливим резервом є побудова внутрішньогосподарських економічних відносин, побудованих на ринкових принципах купівлі-продажу, розрахункових цінах та надбавках, стимулювання праці і економічних санкціях за невиконання зобов'язань та координації фінансових потоків.

Починаючи з 1991 р., обсяги заготівлі молочної сировини в Україні і Житомирській області разом із зменшенням виробництва молочної продукції різко зменшилися. Так, якщо в 1995 р. по Житомирській області цей канал збуту в сільськогосподарських підприємствах мав питому вагу 96,1%, то в 2003 р. – 88,4%. Починаючи з 2001 р. основними постачальниками сировини молокопереробним підприємствам області залишаються особисті селянські господарства, частка яких в 2003 р. склала 66,1%. З метою виявлення можливостей збільшення обсягів заготівлі молочної сировини в приватному секторі розроблено та проведено анкетування власників особистих селянських господарств області. Результатами анкетування доведено, що сировинні ресурси з приватного сектора області використовуються недостатньо: тільки 43,4% товарного молока селяни реалізують заготівельним пунктам промислових підприємств, у той час як більша його частина (55,6%) реалізується на ринку. Селян влаштовує те, що заготівельні організації забирають молоко прямо з подвір'я, хоча закупівельні ціни їх часто не задовольняють. Невисокий рівень товарності виробленого молока, низька його якість відповідно світових стандартів, зміна структури реалізації сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності викликають занепокоєння. Так, в 2003 р. заготівельним організаціям та молокопереробним підприємствам України було реалізовано лише 32,4% виробленого молока. Для Житомирської області показник товарності молока становить 37,3%. Висока ціна придбання сировини, низькі коефіцієнти використання потужностей на підприємствах з переробки молока вимагають підвищення цін на готову продукцію, а в той же час низька платоспроможність споживачів диктує свої умови придбання. Вважаємо, що невисокі обсяги молока для промислової переробки пов'язані в першу чергу з низькою закупівельною ціною порівняно з ринковою та недостатнім рівнем організації закупівлі молочної сировини у населення.

Закупівельна ціна на молочну сировину та оптова ціна на молокопродукцію повинні відшкодувати середньогалузеві витрати та забезпечувати прибуток товаровиробникам. В даному дослідженні розраховано закупівельну та оптову ціну на молоко і молокопродукцію для Житомирського регіону за матеріалами статистичної звітності сільськогосподарських та молокопереробних підприємств області в 2003р., яка становить 0,84 грн. для молочної сировини та 1,72 грн. за 1 кг молокопродукції в перерахунку на молоко. Такий рівень закупівельної і оптової ціни забезпечує рівновеликий рівень рентабельності для всіх учасників цього виробничого процесу.

Отже, головними причинами скрутного економічного стану та невисокої результативності підприємств молокопродуктового підкомплексу є недостатньо сформовані організаційно-економічні зв'язки між ланками підкомплексу, а також негативні наслідки ринкових перетворень в аграрного сектора, що призвели до занепаду сільськогосподарського виробництва та уповільнення розвитку молокопереробної галузі. Як свідчить досвід функціонування кращих підприємств підкомплексу, наявність високого рівня інтеграційних зв'язків в молокопродуктовому підкомплексі дозволяє значно підвищити показники їх економічної ефективності.

У третьому розділі – «Напрями розвитку інтеграційних процесів для вдосконалення організаційної структури молокопродуктового підкомплексу Житомирської області» - визначено основні напрями розвитку інтеграційних процесів у системі виробництво → переробка → реалізація продукції, вдосконалення внутрішніх та зовнішніх економічних відносин такої системи. Обґрунтовано, що створення розвиненої міжгалузевої інтеграції різних ланок агропромислового виробництва на основі взаємовигідних економічних відносин між їх підприємствами є головною умовою забезпечення високоефективного виробництва молочної продукції. В сучасних ринкових умовах виробничі зв'язки в молокопродуктовому підкомплексі мають багатосторонній характер і проявляються: на рівні господарств – при організації виробничої взаємодії структурних підрозділів, забезпеченні комплексності його розвитку, на рівні групи господарств, підприємств і організацій – при формуванні молокопродуктового виробництва в регіоні. Встановлено, що найбільш перспективною формою виробничих зв'язків у сучасних умовах є контрактна, при якій учасники повністю зберігають самостійність і право юридичної особи і в той же час підпорядковують свою діяльність інтересам досягнення високих кінцевих результатів всього технологічного ланцюга.

Провідну роль у розвитку агропромислового інтеграційного формування мають відігравати підприємства молочної промисловості, що переробляють сільськогосподарську сировину в кінцевий готовий продукт. Використовуючи розрахований в другому розділі роботи рівень оптимальної заготівельної та оптової ціни на молочну сировину та молокопродукцію, розроблено схему фактичного та прогнозного розподілу чистого прибутку при виробництві та переробці 1 т молока сільськогосподарськими та переробними підприємствами Житомирської області з урахуванням нормативних планово-розрахункових витрат всіх сфер виробництва,

яка дозволяє забезпечити повне відшкодування витрат на виробництво та збут продукції, а також рівновелику прибутковість на всіх етапах виробничого ланцюга.

Особливу увагу в роботі приділено радіоактивно забрудненому регіону Житомирської області та роботі найбільшого молокопереробного підприємства цього регіону ВАТ «Овруцький молококонсервний комбінат». Доведено, що можливості формування ринкових ресурсів молокопродуктів у радіоактивно забрудненій зоні використовуються недостатньо, хоча мають тенденцію до зростання. Якщо на початку 90-х років минулого століття частка заготовленого на промислову переробку молока в цьому регіоні становила до 70%, то в 2000 р. лише 22,7%, в 2003 р. – 32,5%, що значно менше загальнообласного рівня товарності молока в звітному періоді – 37,3%. Таким чином, значна частина виробленого молока в радіоактивно забрудненому регіоні Житомирської області залишається поза увагою заготівельних організацій і використовується на власні потреби або реалізується на сільськогосподарських ринках.

Особливо важливо удосконалення роботи інтеграційних структур в молочному підкомплексі у регіональному напрямку, насамперед в тих районах області, що постраждали від наслідків аварії на ЧАЕС. Важливість такої інтеграції має такі переваги: невелика відстань між виробниками та переробними підприємствами, існування потужностей переробних підприємств галузі, які здатні забезпечити глибоку переробку молочної сировини та недопущення реалізації радіоактивно забрудненої продукції на сільських ринках, споживання населенням радіоактивно забруднених районів Житомирської області такої продукції, а також згодовування її тваринам.

У запропонованій схемі організаційно-економічних зв'язків формування, створеного на території радіоактивно забруднених районів Житомирської області, кожна ланка має функціональні обов'язки: від нарощування виробництва якісної молочної сировини, застосовуючи контроль за якістю молока і молочної продукції до реалізації її через мережу власних фірмових магазинів, кіоски, ларки та торговельні точки з налагодженням поставок екологічно чистих продуктів харчування, які завозяться з інших регіонів країни в даний радіоактивно забруднений регіон. Велику увагу приділено необхідності створення лабораторії по контролю за якістю молочної сировини, що надходить на промислову переробку, та готової до споживання молокопродукції, а також організації завезення екологічно чистої молочної продукції з інших регіонів.

Для удосконалення роботи заготівельної сфери молокопродуктового підкомплексу в приватному секторі побудовано економіко-математичну модель оптимізації закупок молочної сировини заготівельними пунктами, яка дозволяє удосконалити їх роботу в напрямку збільшення обсягів заготівель молока, зменшення втрат на заготівлю та посилення контролю за його якістю (табл. 3).

Для двох переробних підприємств – ВАТ «Житомирський маслозавод та ВАТ «Овруцький молококонсервний комбінат» розраховано оптимальну структуру заготівель молочної сировини, яка дозволяє закупити в сировинних зонах цих підприємств найбільшу кількість сировини при найменших витратах на її зберігання та перевезення. Впровадження на підприємствах запропонованої структури заготівель дозволить збільшити обсяги заготовленої молочної сировини на 9,3 тис. т

для ВАТ «Житомирський маслозавод» та на 7,0 тис. т для ВАТ «Овруцький молококонсервний комбінат», а також завантажувати ці підприємства з 57,8 до 96,0% та з 19,0 до 40,8% відповідно та зменшити витрати на заготівлю 1 т сировини на 2,9 та 0,5% відповідно.

Таблиця 3

Побудова економіко-математичної моделі оптимізації закупок молочної сировини на заготівельних пунктах переробних підприємств

Складові економіко-математичної моделі	Математичний запис	Економічний зміст
Змінні	X_i	оптимальні обсяги заготовленої молочної сировини (т) в кожному i -му заготівельному пункті
Позначення	Π	потужність підприємства, т;
	P_i	заготівельна ціна 1 т молока в i -му пункті, грн.;
	Q_i	обсяги заготовленого молока, т;
	R_i	витрати на зберігання 1 т молока в холодильному устаткуванні i -го заготівельного пункту, грн.;
	V_i	ємності холодильного устаткування i -го заготівельного пункту, т;
	T_i	транспортні витрати на перевезення 1 т молока з i -го заготівельного пункту до переробного підприємства, грн.
Цільова функція	$Z(X) = \sum_{i=1}^n X_i(P_i + R_i + T_i) \Rightarrow \min.$	сукупні виробничі витрати по закупівлі молочної сировини, збереженню в холодильниках та перевезенню її на переробне підприємство.
Система обмежень економіко-математичної моделі	$\begin{cases} \sum_{i=1}^n X_i \leq \Pi; \\ X_i \leq V_i; \\ X_i \geq Q_i; \\ X_i \geq 0. \end{cases}$	необхідність збільшення обсягів заготівлі до повного завантаження підприємства сировиною з попереднім її охолодженням в холодильниках.

Такий шлях вирішення проблеми удосконалення організаційної структури заготівельної сфери молокопродуктового підкомплексу має ряд переваг. Він дозволяє оцінити ступінь завантаження заготівельних пунктів та можливість їх розширення з досягненням максимального завантаження підприємства, враховуючи

його транспортні витрати. Запропонована модель передбачає обладнання заготівельних пунктів холодильним устаткуванням та засобами контролю за якістю молока з метою вдосконалення якості молокопродукції.

Завдяки налагодженню інтеграційних зв'язків системи агробізнесу можуть і далі нарощувати свій виробничо-продуктивний потенціал та збільшувати обсяги реалізації продовольчих товарів на ринку. В результаті проведених статистичних розрахунків розраховано прогностні показники товарності молока в Житомирській області в 2010 р. - 776,4 тис. т. заготовленої на промислову переробку молочної сировини, або в 3,1 рази більше, ніж в 2003 р., в тому числі від сільськогосподарських підприємств – 48,1% та 51,9% від особистих селянських господарств. Потрібно підкреслити, що при такому завантаженні сировиною переробні підприємства області будуть майже повністю використовувати свої виробничі потужності і значно підвищиться коефіцієнт товарності молока.

Підвищення обсягів виробництва і заготівлі молока в сільськогосподарських підприємствах можливе лише при вдосконаленні структури молочного стада, налагодженні кормопостачання та забезпечення засобами захисту тварин, а саме - використання нових технологій годівлі тварин, покращення селекційної роботи щодо підвищення генетичної якості поголів'я корів, використання отриманих сум дотацій від переробних підприємств на купівлю доїльних і холодильних установок та вимірювальних приладів для покращання контролю за якістю молока.

ВИСНОВКИ

1. Одним із важливих умов удосконалення організації ринку молочної продукції є розвиток інтеграційних процесів і формування інтегрованих структур, які передбачають організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою видів діяльності для виробництва кінцевої молокопродукції і доведення її до споживача при досягненні на цій основі вищих економічних результатів. Для оцінки ефективності використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів в підрозділах молокопродуктового підкомплексу систему показників інтеграційних процесів удосконалено методикою їх розрахунків через результати фінансово-господарської діяльності підприємств.
2. Важкий економічний стан молокопродуктового підкомплексу значною мірою зумовлений недосконалою економічними відносинами та неузгодженістю економічних інтересів товаровиробників молочної сировини і переробних підприємств внаслідок порушеного еквівалентного обміну між цими сферами суспільного виробництва. Так, в Житомирській області у 2003 р. вироблено молока на 431,9 тис. т або на 38,4% менше порівняно з 1990 р., в 8 разів менше молочної продукції з незбираного молока, в 3,7 рази менше молочних консервів та на 19,5% менше тваринного масла.
3. Безбиткове виробництво молока в господарствах Житомирської області при показниках 2002 р. може бути досягнуте при граничному рівні наступних параметрів: вартість 1 ц кормових одиниць до 14 грн.; надій молока від 1 корови понад 2800 кг на рік; трудомісткість виробництва 1 ц молока до 15 люд.-год.;

собівартість реалізованого 1 ц молока не вище 55 грн.; реалізаційна ціна 1 ц молока не нижче 56 грн.

4. Аналіз розвитку інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі показав, що на сучасному етапі їх особливістю стала втрата переробними підприємствами крупних постачальників сировини та необхідність у більших масштабах організувати її заготівлю в особистих селянських господарствах. Невеликі обсяги молока для промислової переробки пов'язані з недостатнім рівнем організації закупівлі молочної сировини у населення та недосконалим ціноутворенням на молочну сировину.
5. У сучасних умовах інтеграційні процеси в молокопродуктовому підкомплексі мають багатосторонній характер і проявляються : на рівні господарств – при організації виробничої взаємодії структурних підрозділів, забезпеченні комплексності його розвитку; а також на рівні групи господарств, підприємств і організацій – при формуванні молокопродуктового виробництва в регіоні. Встановлено, що найбільш перспективною формою організації інтегрованих формувань господарюючих суб'єктів всіх форм власності є контрактна, суть якої в повному збереженні самостійності і прав юридичної особи учасниками інтеграційних процесів, які в той же час підпорядковують свою діяльність інтересам досягнення високих кінцевих результатів всього технологічного ланцюга.
6. В особистих селянських господарствах, як показало проведене анкетне обстеження, залишається низькою товарність молочної виробництва. Її збільшення можливе за рахунок удосконалення роботи заготівельних пунктів переробних підприємств на основі підвищення заготівельної ціни, розширення мережі заготівельних пунктів в області та встановлення обладнання для зберігання молочної сировини і контролю за її якістю.
7. При вивченні інтеграційних зв'язків переробних підприємств з сільськогосподарськими товаровиробниками в залежності від технічного стану перших встановлено, що найбільш ефективно організувати ці зв'язки вдається підприємствам з низьким рівнем зносу основних виробничих фондів. Ці підприємства є найбільш інвестиційно привабливими і в 2002 р. закуповували сировину в середньому за ціною 541,8 грн. за 1 т, що на 10,5% вище за середньообласну та здійснюють ряд організаційно-економічних заходів, спрямованих на підтримку підприємств сировинної зони: постачання кормів, паливно-мастильних матеріалів та сумішей для годування телят.
8. Механізм ціноутворення на вироблену сировину і молочну продукцію займає визначальне місце серед чинників регулювання економічних відносин між учасниками інтеграційних процесів. Для формування ціни на молокопродукцію розраховано оптимальну заготівельну ціну на молоко і оптову ціну на молокопродукцію для сільськогосподарських і молокопереробних підприємств Житомирської області за матеріалами їх статистичної звітності в 2003 р., яка становить 0,84 грн. для молочної сировини та 1,72 грн. за 1 кг молокопродукції в перерахунку на молоко. Виходячи з нормативних витрат кожної сфери підкомплексу на 1 т молока, удосконалено схему розподілу чистого прибутку у

молокопродуктовому підкомплексі області, яка забезпечує економічний паритет учасників інтегрованого формування.

9. Результати побудованої економіко-математичної моделі оптимізації закупок молочної сировини заготівельними пунктами переробних підприємств показують, що збільшення обсягів заготівлі молока переробними підприємствами дозволяє підвищити їх завантаження та зменшити заготівельні витрати на 1 т сировини, а отже, знизити собівартість готової молочної продукції. Зокрема, на ВАТ «Житомирський маслозавод» та ВАТ «Овруцький молококонсервний комбінат» впровадження запропонованої структури заготівель дозволить підвищити завантаження цих підприємств відповідно на 38,3 та 21,9%, зменшити їх транспортно-заготівельні витрати до 20 грн. з 1 т сировини.
10. Зниження частки споживання населенням молока, яке виробляється в радіоактивно-забрудненому регіоні, в свіжому непереробленому вигляді може бути досягнуто за рахунок збільшення обсягів його промислової переробки, яка має бути забезпечена створенням регіонального інтеграційного формування в цій зоні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У фахових виданнях:

1. Чугаєвська С.В. Проблеми якості сировинної молочної продукції на прикладі господарств Житомирської області // Вісник ДАУ. – 2003. – №2. – С. 178-182;
2. Чугаєвська С.В. Прогнозування темпів зростання обсягів продажу молочної продукції з оцінкою економічного ризику прогнозу // Науковий вісник Буковинського державного фінансово – економічного інституту: Зб. наук. праць, вип. 4: Економічні науки. – 2003. – С. 329-331;
3. Чугаєвська С.В. Сучасний стан молокопереробної галузі Житомирської області // Вісник ДАУ. – 2004. – №1 (12). – С.297-305;
4. Чугаєвська С.В. Дослідження споживання та виробництва молока і молочних продуктів в Житомирській області // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. -- В 4-х т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – Т. 2, Вип. 187. – С. 495- 499;
5. Чугаєвська С.В. Організація постачання сировини молокопереробним підприємствам Житомирської області // Вісник ХНАУ, Серія: «Економіка АПК і природокористування». – 2004. – №3. – С. 256-260;
6. Чугаєвська С.В. Форми інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі в сучасних ринкових умовах // Вісник Житомирського держ. технологічного ун-ту. – 2004. – Вип. 1 (27). – С.328-332;
7. Чугаєвська С.В. Аналіз факторів зниження собівартості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області // Економіка АПК. – 2004. – №5. – С. 103-106.

Матеріали науково-практичних конференцій:

8. Чугаєвська С.В. Прогнозування середнього темпу зростання обсягів продажу молочної продукції на переробному підприємстві ВАТ «Житомирський маслозавод» // Матеріали Всеукраїнської наук. - практи. конф. «Підприємництво в умовах поживлення економіки України». – Житомир: ІПСТ, 2002. – С. 130-133;
9. Чугаєвська С.В. Організаційні процеси в молокопродуктовому підкомплексі Житомирської області // Матеріали Всеукр. наук. конф. студентів, магістрів та аспірантів «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи». – У 2-х т. – К: ІАЕ, 2003. – Т. 1. – С. 405-407;
10. Чугаєвська С.В. Виробничий менеджмент на підприємствах молокопереробної галузі Житомирської області // Матеріали Міжнар. наук. - практи. конф.: “Wspolczone problemy zarzadzania i marketingu”, 16-17.04.2004 r. –Legnica: Redakcja naukowa prof. dr hab. Stanislaw Rajaczkowski, 2004. – С. 17-20;
11. Чугаєвська С.В. Організація виробництва молочної продукції молокопереробними підприємствами Житомирської області // Матеріали II Всеукр. наук. – практи. конф.: “Економіка підприємства: проблеми теорії та практики”. – Т. 1. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С.187-188.

В інших виданнях:

12. Чугаєвська С.В. Регресійна модель собівартості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області // Підприємництво: проблеми становлення та функціонування. – Житомир: ІПСТ, 2003. – №3. – С. 88-90.

АНОТАЦІЯ

Чугаєвська С.В. Інтеграція в молокопродуктовому підкомплексі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – Економіка сільського господарства і АПК. – Національний Науковий Центр «Інститут аграрної економіки» УААН, Київ, 2005.

Досліджено теоретико-методологічні аспекти формування інтегрованих структур в молокопродуктовому підкомплексі України та Житомирської області зокрема. Визначено механізми взаємовигідних економічних відносин між партнерами при здійсненні інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі, які передбачають організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою видів діяльності для виробництва кінцевої молокопродукції і доведення її до споживача при досягненні на цій основі вищих економічних результатів.

Проведено аналіз сучасного стану і економічної ефективності виробництва та переробки молока. Зазначено, що на сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі їх особливістю стала втрата переробними підприємствами крупних постачальників сировини та необхідність у більших масштабах організувати її заготівлю в особистих селянських господарствах. Невеликі обсяги молока для промислової переробки пов'язані з недостатнім рівнем організації закупівлі молочної сировини у населення та недосконалим ціноутворенням на молочну сировину.

Обґрунтовано методологічні підходи до визначення еквівалентного обміну між товаровиробниками молочної сировини і молокопереробними підприємствами. Запропоновано схему розподілу прибутків у молокопродуктовому підкомплексі Житомирської області, яка забезпечує економічний паритет учасників інтегрованого формування. Запропоновано перспективні напрями розвитку інтеграційних процесів, в тому числі і для радіоактивно забрудненого регіону Житомирської області, та опрацьовано пропозиції щодо удосконалення економічних відносин між галузями підкомплексу.

Ключові слова: інтеграція, молокопродуктовий підкомплекс, інтегроване формування, інтеграційні процеси, сільськогосподарські товаровиробники, молокопереробна промисловість, ефективність, економічні відносини, ціноутворення.

АННОТАЦІЯ

Чугаевская С.В. Интеграция в молокопродуктовом подкомплексе. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 - Экономика сельского хозяйства и АПК. - Национальный Научный Центр «Институт аграрной экономики» УААН, Киев, 2005.

Исследованы теоретико-методологические аспекты формирования интегрированных структур в молокопродуктовом подкомплексе Украины и Житомирской области в частности. Обобщен отечественный и зарубежный опыт взаимодействия предприятий областей подкомплекса, определены возможности его усовершенствования в Украине. Определены механизмы взаимовыгодных экономических отношений между партнерами при осуществлении интеграционных процессов в молокопродуктовом подкомплексе, которые предусматривают организационное объединение технологически связанных между собой видов деятельности для производства конечной молокопродукции и доведение ее до потребителя при достижении на этой основе высших экономических результатов.

Проведен анализ современного состояния и экономической эффективности производства и переработки молока. Указано, что тяжелое экономическое состояние молокопродуктового подкомплекса в значительной мере обусловлено несовершенными экономическими отношениями и несогласованностью экономических интересов товаропроизводителей молочного сырья и перерабатывающих предприятий вследствие нарушенного эквивалентного обмена между этими сферами. Особенностью развития интеграционных процессов на современном этапе в молокопродуктовом подкомплексе является потеря перерабатывающими предприятиями крупных поставщиков сырья и необходимость в больших масштабах организовывать ее заготовку в личных крестьянских хозяйствах. Так, в Житомирской области в 2003 г. произведено молока на 431,9 тыс. т или на 38,4% меньше в сравнении с 1990 г., в 8 раз меньше молочной продукции из несобранного молока, в 3,7 раз меньше молочных консервов и на 19,5% меньше масла сливочного. Доказано, что небольшие объемы молока для промышленной переработки связаны с недостаточным уровнем организации закупки молочного сырья у населения и несовершенным ценообразованием на молочное сырье.

Обоснованы методологические подходы к определению эквивалентного обмена между товаропроизводителями молочного сырья и молокоперерабатывающими предприятиями. Для сельскохозяйственных и молокоперерабатывающих предприятий Житомирской области по результатам их отчетности в 2003 г. рассчитана оптимальная заготовительная цена на молочное сырье в размере 0,84 грн. и 1,72 грн. за 1 кг молочной продукции в перерасчете на молоко, который обеспечивает равновеликий уровень рентабельности для всех участников производственного процесса.

Предложена схема распределения прибылей в молокопродуктовом подкомплексе Житомирской области, которая обеспечивает экономический паритет участников интегрированного формирования. Предложены перспективные направления развития интеграционных процессов и получено предложения относительно усовершенствования экономических отношений между отраслями подкомплекса.

Результаты построенной экономико-математической модели оптимизации закупок молочного сырья заготовительными пунктами перерабатывающих предприятий показывают, что для усовершенствования работы заготовительной сферы молокопродуктового подкомплекса следует увеличить объемы заготовки молока частном секторе и усилить контроль над его качеством. Внедрение предложенной структуры заготовок на предприятиях ОАО «Житомирский маслозавод» и ОАО «Овруцкий молококонсервный комбинат» позволит повысить использование мощностей этих предприятий на 38,3 и 21,9% соответственно, а также уменьшить их транспортно-заготовительные затраты до 20 грн. за 1 т сырья.

Ключевые слова: интеграция, молокопродуктовый подкомплекс, интегрированное формирование, интеграционные процессы, сельскохозяйственные товаропроизводители, молокоперерабатывающая промышленность, эффективность, экономические отношения, ценообразование.

SUMMARY

Chugayevska S.V. Integration in dairy production. - Manuscript.

Dissertation for scientific degree of the Candidate of economic sciences on specialty 08.07.02 - economics of agriculture and AIC. - National Center of Science "Institute of Agrarian Economy" UAAS, Kiev, 2005.

The theoretic and methodological aspects of formation of the integrated structures in dairy production of Ukraine and Zhitomir area in particular are investigated. The mechanisms of the mutually advantageous economic relations between the partners at realization integration processes in dairy production, which provide organizational association of the technologically connected among themselves kinds of activity for manufacture final milk production and finishing it to the consumer at achievement on this basis of maximum economic results are determined.

The analysis of the modern condition both economic efficiency of manufacture and processing of milk is carried out. At the present stage of the development integration processes in dairy production their feature has become loss by the processing enterprises

of the large suppliers of raw material and necessity for the large scales to organize its preparation in personal country economy is specified. The small volumes of the milk for industrial processing are connected with insufficient level of organization of purchase dairy raw material at the population and imperfect price formation on dairy raw material.

The methodological approaches to definition of an equivalent exchange between commodity producers of dairy raw material and milk processing enterprises are reasonable. The scheme of distribution of profits in dairy production of Zhitomir area which provides economic parity of the participants of integrated formation is offered. The perspective directions of development integration processes, including for radioactive polluted region of Zhitomir area, and is processed the offers concerning improvement of the economic relations between spheres of the subcomplex are offered.

Key words: integration, dairy production, integrated formation, integration processes, agricultural commodity producers, milk processing industry, efficiency, economic relations, price formation.

Підписано до друку 23.06.2005 р.
Папір друкарський. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Формат 60×90/16
Наклад 100 примірників. Зам. № 1067

Віддруковано з готових оригінал-макетів автора
в ПП «Рута», м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17-а.